

SMINTHEION KAZILARI SİKKE BULUNTULARI

Zeynep Çizmeli-Öğün

Resume

Découvert par Spratt en 1853, localisé grâce à l'inscription copiée par Reinach dans le territoire du village Gülpınar actuelle Smintheion est le sanctuaire d'Apollon Smintheion en Troade. Les fouilles ont été commencées en 1980 sous la direction de Prof. Dr. Coşkun Özgünel, Professeur de l'Université d'Ankara, au département d'Archéologie Classique. Dans le cadre du programme de la publication des trouvailles monétaires de ces fouilles, le matériel représenté dans cet article provient de ces fouilles.

Les monnaies plus anciennes découvertes dans le site sont des monnaies d'Hamaksitos et de Gargara frappées au IVe s. av. J.-Ch. La tête d'Apollon est représentée au droit de ces monnaies et au revers de celle d'Hamaksitos se d'Antigone. En effet, procédant à un synoecisme vers 310, Antigone fonde la ville d'Antigoneia sur la côte occidentale de la Troade et la réunit aux cités de Troade, comme Cebren, Skepsis, Neandrie, Colonai, Larissa, Hamaksitos. Après la bataille d'Ipsos en 301, Lysimaque dans la volonté de rétablissement de la situation dans la région, il refonde Antigoneia sous le nom d'Alexandrie. Bien qu'il redonne la liberté aux anciennes cités, les évidences archéologiques, numismatiques et épigraphiques ne nous aident pas justifier le retour du peuple de Neandrie, Colonia et Larissa dans leur cité d'origine.

Quant au Smintheion, il est connu comme le sanctuaire de cette nouvelle fondation, nommé d'abord Antigoneia, puis Alexandrie. Nous n'avons pas d'évidence archéologique ou épigraphique concernant la relation de Smintheion avec une quelconque cité avant le synoecisme. Seules les similarités iconographiques nous signalent quelques rapprochements avec Hamaksitos. Sur les tétradrachmes d'Alexandrie de Troade frappés entre 165/4 et 66/5 av. J.C., on retrouve la présence d'Apollon Smintheus portant un arc et un carquois. On retrouve la même image sur les monnaies d'Hamaksitos de Troade du IVe s. av. J.-C. Apollon est aussi debout à g. tenant un arc et une phiale dans les mains et porte carquois sur l'épaule. Il est évident que le graveur du coin de la monnaie hellénistique d'Alexandrie a utilisé le même oeuvre que celui d'Hamaksitos. Malheureusement ce rapprochement ne suffit pas à justifier définitivement la liaison entre Hamaksitos et Smintheion avant synoecisme. Mais les vestiges archéologiques montre la présence d'une phase antérieure du temple d'Hermogenes. La poursuite des travaux marquera définitivement l'histoire de sanctuaire avant le synoecisme.

Parmi les monnaies découvertes de Smintheion après 310 av. J.-C., les monnaies hellénistiques d'Alexandrie de Troade sont nombreuses. Nous retrouvons plusieurs exemplaires des séries du IIIe siècle av. J.-C., avec la tête d'Apollon au droit et le cheval paissant au revers, ainsi que les monnaies frappées à l'époque impériale à Alexandrie de Troade, transformée en une colonie romaine sous Auguste sous le nom de *Colonia Augusta Troadensium*. Quant aux monnaies de la région de Troade à l'époque hellénistique, on peut citer la présence d'une monnaie d'Ilion du troisième quart de Ier siècle av. J.-C. Pour l'époque impériale, nous avons plus de renseignement. La Colonie jumelle de *Colonia Augusta Troadensium*, Parion, (*Colonia Augusta*) est représentée par des monnaies frappées sous Auguste. Tibère et Galba: sur le droit, le buste de l'empereur, au revers, deux colons conduisant une charrue tirée par des zébus. on peut également citer la cité d'Abydos avec une trouvaille unique.

Un groupe de trouvailles < inattendues >, découvert pendant les explorations stratigraphiques en dehors des limites archéologiques, justifient la nécessité d'élargissement la zone de site pour approfondir les connaissances historiques et numismatiques. Le sondage 98/3 a mis à jour un trésor de monnaies enfoui dans le sol d'un bâtiment de caractère civil (Plan 1). Ce trésor a été composé de 677 monnaies

provinciales en bronze frappées à l'époque romaine. La *Colonia Augusta Troadensium* est représentée par 677 monnaies et le reste étant composé de monnaies d'une autre colonie, Parion, et la cité d'Ilion. Parmi les 667 monnaies de la *Colonia Augusta Troadensium*, les 407 monnaies portent l'effigie d'un membre de la famille de l'Empereur au droit, et les 260 autres ont le buste de la Tyche de la Cité au droit. Les monnaies de la Colonie attribuées récemment à Vespasien par A. Burnett sont absentes. Les plus anciennes sont frappées sous Marc Aurèle en 172-177 avec l'effigie de Commode César. Presque toutes les séries frappées à partir de cette émission jusqu'à celles de règne conjoint de Valérien et de Gallien (253-260) sont présentes dans le trésor à l'exception des monnaies frappées sous le règne de Gallien seul.

L'état de conservation de ces monnaies est important pour déterminer la nature de ce trésor. L'état des plus anciennes monnaies est très mauvais et il s'améliore au fil des règnes. Les plus récentes, surtout celles de Valérien et de Gallien sont et très bon état. On peut même estimer que ces dernières sont restées très peu de circulation. Il s'agit donc d'un trésor d'urgence. Pour la date d'enfouissement, nous proposons, grâce aux monnaies les plus récentes, la période des invasions gothiques en 261/262. À ce moment-là, la Troade était envahie et dévastée par les Goths venues de Balkans toute de suite après la chute de l'Hellespont en 261. Selon les sources, les Goths se sont dirigés vers le sud après le pillage d'Ilion et d'Alexandrie de Troade. Les cités, comme Smyrne, Ephèse, Milet et Didyme ont été gravement endommagées. On peut confirmer la date d'enfouissement du trésor par le style iconographique des monnaies d'Alexandrie de Gallien. Les monnaies frappées sous le règne de l'empereur Gallien seul ne sont pas présentes dans le trésor, en revanche, les monnaies frappées au moment du règne conjoint de Valérien et de Gallien sont très nombreuses. De plus, on a recensé deux autres trésors contemporains de celui du Smintheion, découvertes dans la région. Un trésor qui a été entrevu par Mac Donald sur le marché, et l'autre a été étudié récemment par M. Aslan parmi les monnaies acquises par C. Okray dans sa collection privée. La quantité de monnaies de ces deux trésors n'est pas comparable, mais leur composition est similaire. Pour conclure, la présence du trésor de Smintheion à côté de ces deux trésors prouve que Smintheion, comme d'autres cités de Troade, a été gravement touchée par les invasions gothiques.

Parmi les monnaies plus tardives du sanctuaire, on peut citer la présence des monnaies romaines du IVe siècle, de Constantin I, de Constance et de Théodose et des monnaies byzantines du VIe et de la première moitié du VIIe siècle de notre ère de Justinien, de Justin et d'Héraclius Constantin. Les monnaies romaines tardives et byzantines sont des sources précieuses pour l'histoire du sanctuaire. Car l'occupation de deux derniers siècles et les recherches architecturales du XIXe siècle ont tellement endommagé les couches stratigraphiques les plus récentes et les dernières phases du temple que seules les monnaies et les céramiques aident de déterminer les dernières années du Smintheion. Comme c'est le cas pour la chronologie des céramiques et des verreries, on observe une densité des trouvailles datant jusqu'au milieu du VIIe siècle. Cela correspond à la période de prospérité dans toute l'Anatolie, "L'Age d'Or" de Byzance. En effet l'Anatolie vit une période de richesse et de développement jusqu'à la fin de VIe siècle et cette période se termine des bouleversements provoqués par les invasions des Perses au premier quart du VIe siècle et la suite celles des Arabes au milieu du VIIe siècle de notre ère. La victoire de 655 des Arabes sur les Byzantins à Phoinix (Finike) marque la fin définitive de "l'Age d'Or" de Byzance en Asie Mineure. Les grandes villes ont été soit désertées, soit réduites aux acropoles archaïques et la population décroît en Asie Mineure. La documentation numismatique des cités reflète bien le début de ce qu'on appelle les "siècles obscurs". Les trouvailles monétaires de Sardes, de Priène, d'Ephèse, et de Pergame s'interrompent avec le règne de Constance II (641-668). Le tableau récapitulatif des trouvailles de Side, d'Aezani, de Pessinonte et de Sagalassos, comme le souligne Ch. Lightfoot, ou de Caunos, comme souligne notre propre recherche est très similaire. La présence des monnaies, en trouvailles isolées de Michel II (Armorium) et Michel IV le Paphlogonien montre l'existence de la reprise d'une activité humaine dans la région, après cette période d'obscurité et de troubles. Mais d'après les fouilles archéologiques, nous savons très bien que la nécropole antique du sanctuaire et probablement le sanctuaire lui-même, ont été abandonnés vers milieu de VIIIe siècle.

Pour conclure, les études numismatiques nous aider d'établir l'histoire du sanctuaire qui a vécu une période d'apogée entre IIe siècle av. J.-C. et IIIe siècle de notre ère. D'après les documentations

numismatiques et archéologiques, l'occupation du sanctuaire a repris après l'invasion de Goths en 261/262 et continua jusqu'au milieu de VIIe siècle de notre ère. Les travaux de publication des monnaies sont en cours et la monographie sera publiée en 2005.

Smintheion¹ Kuzeybatı Anadolu'da Biga Yarımadasının güneybatısında, bugünkü Gülpınar Köyü içerisinde yer alan ve tanrı Apollon'un "Smintheus" epitheton'uyla tapınım gördüğü bir Kutsal Alan'dır. İlias destanının ilk dizelerinden tanıdığımız Apollon Smintheus, veba salgınına neden olan, tarla, çiftlik ve hububat depolarına zarar veren fare ile (σμίυθος) ilintilidir. Antik dönemde olduğu kadar tarihin hemen her döneminde ölümcül bir salgın hastalık olan "veba", insanlara bu hayvanın pireleri aracılığıyla bulaşmaktaydı². Apollon bu çok tehlikeli hastalığın kaynağının tanrısı olduğu gibi, aynı zamanda bu hastalıktan koruyan ve iyileştirici tanrı olarak da tanınır. Homeros'un dizelerinden, Apollon'un rahibi Khyrse'nin Agamemnon tarafından tutsak edilen kızını kurtarmak için Apollon Smintheus'a yakardığını ve tanrının bu olay karşısında Agamemnon'u cezalandırmak için kampına ünlü okları ile veba salgını yolladığını ve daha sonra yine aynı oklarla dokuz gün boyunca hastalıktan kırılan askerleri iyileştirdiğini bilmekteyiz³. Apollon Smintheus'un hem salgın yayan, hem de salgından kurtaran özelliğini, rahibi Krinis ile olan ilişkisini aktaran antik yazar Polemon'da görmekteyiz⁴. Tanrı, Khyrse'de yaşayan rahibi Krinis'e bir nedenle kızar ve cezalandırmak için fareler aracılığı ile veba

yollar. Daha sonra rahibi ile barışmak için çobanların şefi Ordes kılığında ona görünür. Kendisini çok güzel ağırlayan Krinis'e vebayı sonlandıracağı sözünü veren Apollon, yine okları ile fareleri öldürerek salgına son verir. Tanrı gittikten sonra Krinis, ona bir tapınak inşa ettirir.

M.S. 3. yüzyılda yaşayan Menander Rhetor'un dizelerinden⁵ Smintheion'un Antik Dönemde kehanet danışılan önemli bir merkez olduğunu öğreniyoruz. Kutsal Alan'ın yeri, ilk defa Leaf ve Hasluck tarafından eski Külahlı köyünde kopya edilen yazıt nedeniyle kesinlik kazanmıştır⁶. Smintheion'da arkeolojik kazılar, 1980 yılında Prof. Dr. Coşkun Özgünel tarafından başlatılmış ve halen devam etmektedir⁷. Araştırmamıza konu olan sikkeler bu kazılarda ele geçen stratigrafik kontekstli sikkeler ile aynı zamanda çevrede yapılan yüzey araştırmalarında bulunan sikkeleri kapsar. Tapınak ve çevresi ile nekropol alanında bulunan sikkeler sayı olarak az olsa

⁵ Menander Rhetor *Περί επίδεικτων* XVIII (=Περί σμίυθακοῦ) 20-26 (444) : Riel 1997 T 39-19, 193-194.

⁶ Bu yazıt ilk olarak Reinach tarafından *Revue Epigraphique* II (1914), 40-45'de yayınlanmış ve daha sonra L. Robert tarafından 1926'da tekrar ele alınmış ve Apollon Smintheus Kutsal Alanı'nın bugünkü ismi ile Gülpınar köyünde bulunduğu kesinlik kazanmıştır. Aslında Külahlı'da (bugünkü Gülpınar köyünün o dönemdeki ismi) bir tapınağın varlığı bölgeye 1853'de gelen Spratt tarafından saptanmış ve 1866'da Pullan bu köyde bulunan tapınağı araştırmak üzere kazmıştır : Spratt 1856, 236 vd ; Pullan 1882, 44vd; Pullan 1915, 30 vd.

⁷ 1966'da Weber'in Apollon Smintheus hakkındaki makalesinden sonra 1971-1973 yılları arasında Çanakkale Müzesi, tapınak ve çevresinde sondaj içerikli araştırmalar yapmış, fakat Kutsal Alan 1980'de Prof. Dr. C. Özgünel başkanlığında başlatılan sistematik kazılara kadar yeniden terk edilmiştir. 1980-1997 yılları Smintheion kazılarının ayrıntılı yayını için bkz. Özgünel 2001.

¹ Bu makale, 1980 yılından itibaren sistematik olarak sürdürülen Smintheion kazılarında bulunan sikkelerin yayına hazırlanma çalışmaları çerçevesinde yapılan çalışmaların ilk sonuçlarını ve elde edilen bilgilerin tarihi konteksi üzerindeki ilk saptamaları içermektedir. Başkanlığında yürütülen Smintheion kazılarında ele geçen sikkeleri yayınlama izin veren Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e teşekkür ederim.

² Arık 1991, 27-29.

³ İlyada I, 37-39; Riel 1997, T 39, 1, 189.

⁴ Taşlıkioğlu 1963, 186; Polemon ap. Scholia A İliad I, 39; FHG III, 124, fgr. 31; De Witte 1858, 13-14.

da, kompozisyon özelliği, Troas bölgesinin ve Kutsal Alan'ın para dolaşımının ana hatlarını vurgulaması açısından çok önemlidir. Ayrıca, kamulaştırma çalışmalarının ilerlemesiyle genişleyen sit alanındaki arkeolojik kazılarda ele geçen buluntuların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Kazılarda bulunan en erken sikkeler M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Hamaksitos ve Gargara kentlerine aittir. Her iki kent sikkesinin ön yüzlerinde Apollon başı defne tacı ile betimlenmiş, arka yüzlerinde ise Hamaksitos⁸ kenti sikkesinde Apollon'un Lyra'sı, Gargara⁹ kenti sikkesinde ise otlayan at bulunmaktadır. Bu sikkeler M.Ö. 311 yılı barışının hemen ardından Aleksandros'un komutanlarından Antigonos Monophtalmos tarafından gerçekleştirilen Troas *Synoikisis*'den önceki döneme tarihlenmektedir. Antigonos "Grek Polislerine Özgürlük" politikası çerçevesinde bölgedeki Kebren, Skepsis, Neandria, Kolonai, Larissa ve Hamaksitos halklarını yeni kurduğu Antigoneia'ya yerleştirir¹⁰. M.Ö. 301 yılında, Ipsos savaşından sonra bölge egemenliğini ele geçiren Lysimakhos bir dereceye kadar durumu eski haline döndürmeye çalışsa da, Neandria, Kolonai ve Larisa halklarının eski kentlerine dönüp dönmedikleri belli değildir¹¹.

Apollon Smintheus Kutsal Alanı, Hellenistik Dönemde Antigonos tarafından kurulan "Antigoneia", ki daha sonra Lysimakhos tarafından "Aleksandria Troas" olarak adlandırılan bu yeni yerleşime bağlı bir Kutsal Alan olarak bilinir¹². M.Ö. 311 öncesi Smintheion'u ile ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Elimizdeki ender kaynaklardan biri nümismatik belgelerdir. M.Ö. 4. yüzyıl Hamaksitos sikkeleri üzerinde betimlenen Apollon figürü (Res. 1) ile M.Ö. 165/4'de darp edilen Aleksandria Troas'ın gümüş tetradrahmilerinin (Res. 2) üzerindeki Apollon betimi ikonografik açıdan benzerlik gösterir. Tanrı her iki betimde de elinde yay, sırtında ise sadağıyla betimlenmiştir. Ayrıca Hamaksitos sikkelerinin üzerinde sağ elinde bir de phiale taşımaktadır¹³. Hellenistik Dönemde sikke kalıbını hazırlayan sanatçıların örnek almış olabileceği betim ile çok benzerlik gösteren Hamaksitos sikkeleri betimi, bu iki kent arasındaki ilişkinin yakın olduğunu vurgulasa da, Smintheion'un Troas *Synoikisis*'inden önce Hamaksitos'a bağlı bir Kutsal Alan olduğunu kanıtlamak için ne yazık ki yetersiz kalmaktadır¹⁴. Yine de Troas *Synoikisis*'inden sonra bölgenin önemli bir Kutsal Alanı¹⁵ özelliğini kazanan Smintheion ile sadece 1-2 kilometre uzaklıktaki Hamaksitos arasındaki coğrafi yakınlık, her iki yerin kuruluşlarından itibaren birbirleriyle ilişkide olduklarının altını çizmektedir.

⁸ Smintheion kazılarında bulunan sikkelerin restorasyon ve konservasyon işlemleri halen devam etmektedir. Bu nedenle sözü geçen tüm kazı buluntuları yayınlanmış koleksiyonlardaki ya da A. Bellinger'in Aleksandria Troas sikkeleri kataloğundaki benzer tiplere refere edilmektedir. Hamaksitos sikkesi: SNG v. Aulock 7602.

⁹ SNG v. Aulock. 1510 ve 7598 ; SNG Mün. 189.

¹⁰ Strabon XIII 1, 51; Akalın 2003, 4-10; Riel 1997, 4-11.

¹¹ Lysimakhos'un "Antigonos Monophtalmos'un açtığı yaraları sarmak" için *Synoikisis*'e maruz kalan kent halkını eski yurtlarına geri döndürdüğü bilinmektedir. Tarihi ve arkeolojik kayıtlardan Skepsis ve Kebren için bu durum söz konusu ise de, aynı şey Neandria ve Kolonai için kesin değildir. Bu konu üzerine bkz Akalın 1999 ve 2003, 1-16.

¹² Elimizdeki en erken yazılı belge, Apollon Smintheus Kutsal Alanında Aleksandria Troas vatandaşları onurunda yazılmış yazıt grubuna dahil, İ.Ö. 165 yılında Delphi'den tanıdığımız Kassandros'a ait onur yazıtıdır = SIG³ 653a; bkz. Daux 1965, 498-502; Cook 1988, 16 ve Riel 1997, 15.

¹³ Hamaksitos: Bellinger 1961, Levha XIV, K ve Aleksandria Troas: Bellinger 1961, Levha XVII-XVIII A148-170. Aleksandria Troas sikkelerinin tarihlendirmesi için bkz. Le Rider 1999, 327-328.

¹⁴ Cook 1988, 16'da Smintheion'un Troas *Synoikisis*'inde önce Hamaksitos'a bağlı olduğunu söyler. İkonografik benzerlikten de bahseder ve Hellenistik tapınağın bu küçük kent tarafından inşa edilemeyeceğini düşünerek, o dönemde Aleksandria Troas'a bağlı olduğunu vurgular.

¹⁵ Robert 1966, 41-46.

Smintheion'un M.Ö. 311'i izleyen dönemine ait nümismatik buluntuları içinde, Kutsal Alan'ın bağlı olduğu Aleksandria Troas kentine ait sikkelerin sayısı fazladır¹⁶. Özellikle Roma Döneminde bir Roma Kolonisi olan kent, yeni ismi Colonia Augusta Trodensium olarak darp ettiği Koloni sikkeleriyle sıkça karşılaşılır¹⁷. Diğer kent sikkeleri arasında ilk sırayı Colonia Augusta Trodensium'un ikiz kolonisi olan Colonia Augusta (Parion)'un İmparator Augustus, Tiberius ve Galba'nın hükümdarlıkları sırasında darp ettiği sikkeleri alır¹⁸. Ayrıca İlion'un M.Ö. 2. yüzyılın üçüncü çeyreğinde darp ettiği sikkeleriyle, Abydos'un Roma Dönemi sikkelerinin varlığı da bilgilerimizi zenginleştirir¹⁹. Kutsal Alan'ın geç dönem sikkeleri arasında ise 4. yüzyılda hüküm sürmüş Konstantinus, Theodosius gibi Roma hükümdarlarının darp ettikleri İmparatorluk resmi sikkeleri ile Bizans Dönemine ait sikkeler yer alır. Özellikle Bizans dönemine ait sikkelerin varlığı Kutsal Alan tarihinde yeri doldurulamaz birer belgedir. 19. ve 20. yüzyıl yerleşimleri Smintheion'daki mimari kalıntılara olduğu kadar en geç stratigrafik katmanlara da zarar vermişlerdir. Bu nedenle, Tapınağın ve Kutsal Alanın son dönemleri hakkında sadece seramikler, cam buluntular ve sikkeler konuşan birer belgedirler. Seramik buluntuları ile sikkelere M.S. 7. yüzyılın ortasına kadar rastlanmaktadır²⁰. Bu tarih Anadolu'nun Bizans Dönemindeki "Altın Çağ"ının Goth ve Arap istilaları ile kesintiye uğradığı tarihtir²¹. İstilalardan dolayı antik kentlerin çoğu terk edilmiş, ayakta kalabilenler ise akropollere

çekilerek basit birer yerleşim karakterine bürünmüşlerdir²². Anadolu kentlerinin bu dönem sikke buluntuları incelenirse, aynı durum Sardes, Ephesos, Priene ve Pergamon'da olduğu kadar Aizanoi, Pessinus, Sagalassos ve Kaunos kentlerinde de gözlenir²³. Bu kentlerde M.S. 7. yüzyılın ortasına kadar çok miktarda Bizans sikke buluntusu gözlenirken, sikkelerin Heraklius hükümdarlığının son döneminden itibaren aniden kesildiği ve bu durumun bazen "kalıcı" olduğu gözlemlenir. Aynı bağlamda Smintheion'da yüzey buluntusu olarak ele geçen 9-12. yüzyıl Bizans sikkeleri Goth ve Arap istilalarını izleyen dönemde bölgede bir hareketliliğin habercisi olarak nitelendirilebilir²⁴.

Smintheion sit sınırları dışında gerçekleştirilen, stratigrafik araştırmaya yönelik kazılar sırasında 1998 yılında ele geçen buluntu grubu Kutsal Alan'ın tarihi açısından çok önemli sonuçlar vermiştir. 98/3 numaralı açmada²⁵ (Res. 3), 1 Ağustos 1998'de in situ konumda 677 adet sikkeden oluşan bir define gün ışığına çıkartılmıştır. Sikkeler korozyon nedeniyle tamamen birbirine yapışmış durumda ele geçmiştir²⁶

²² Foss 1996, 25

²³ Morrisson 1994, 302-303, Fig 2a-2b'de (= Morrisson 2002, 118-120, şekil 18) ve Lightfoot 2002, 229-239 bahsedilen kentlerde yapılan kazılarda elde edilen sikke buluntuları grafik halinde incelenmiştir. Kaunos kazıları sikkeleri ise tarafımdan yayına hazırlanmaktadır.

²⁴ Bu imparatorlar arasında II. Mikhael Amorium ve oğlu Theophilis, IV. Mikhael Paphlagonia ve Anonymous Folles'leri sayabiliriz.

²⁵ Bkz. Şehir Planı

²⁶ Eylül 1998'de restorasyon ve konservasyon amacı ile Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne getirilen Smintheion definesindeki sikkeler korozyondan tamamen arındırılmış, daha sonra temizliği ve restorasyonu yapılarak 2001 yılında Smintheion buluntularının korunduğu Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir. Özverili çalışmalarından dolayı Smintheion definesinin restorasyon ve konservasyonunu sabırla yapan Anadolu Medeniyetleri Müzesi Restorasyon ve Konservasyon ekibine çok teşekkür ederiz. Bu define, halen hazırlık aşamasında olan Smintheion Sikke

¹⁶ Bellinger 1961, A29a, A 53-70, A 118.

¹⁷ Bellinger 1961, A262, A 453 vd.

¹⁸ Augustus : RPC I, 2262, SNG Tüb. 2342-2343. Tiberius : SNG v. Aulock 1334. Galba : RPC I, 2267.

¹⁹ İlion sikkeleri : SNG Aulock 7603. Abydos : RPC I, 2286/1.

²⁰ Akyürek 1992, 128-152 ; Gençler, 2004; Öztepe 2003, 77-92.

²¹ Foss 1990, 1-2.

(Res. 4). İşlevi daha sonraki kazılarda aydınlık kazanacak bir yapının tabanı ile duvarı arasına saklanmış bu sikkelerin tümü Roma egemenliğindeki Anadolu kentlerinin darp ettikleri Roma eyalet sikkeleridir. Bu sikkelerin arasında sadece 10 tanesi Colonia Augusta Troadensium (Aleksandria Troas) kolonisine ait değildir. Definde bulunan "yabancı kent" sikkeleri ise kazı buluntuları arasından tanıdığımız Colonia Augusta (Parion) ve Ilium'a aittir.

Define'deki Colonia Augusta Troadensium sikkeleri arasında, A. Burnett'ın bu koloniye atfettiği Vespasian Dönemine ait sikkeler yer almamaktadır²⁷. Definenin en erken sikkeleri Kommodus'un Markus Aurelius döneminde Kaisar titulatür'ü taşıdığı M.S. 172-177 arasına aittir. Definde bu tarihten Valerianus'un Gallienus ile ortak hükümdarlığı dönemi M.S. 253-260'a kadar koloninin darp ettiği hemen hemen tüm seriler bulunmaktadır. Kommodus'a ait en erken sikkeler kondisyonları en kötü olan, çok aşınmış sikkelerdir. En geç sikkeler ise, Valerianus ve Gallienus Dönemine aittir²⁸. Bu grubun kondisyonu çok yüksek, aşınma oranı ise çok düşüktür. Darp edildikten hemen sonra dolaşımdan çekilen sikke olma özelliğini yansıtır. Definenin oluşturulma şekli ise, dolaşımdaki sikkelerin tasarruf amaçlı değil, acil durum nedeniyle toplanmış olmasıdır. Sikkelerin dolaşımdan çekilme tarihi M.S. 3. yüzyılın ortasında Karadeniz sahillerinden

Akdeniz'e kadar herşeyi yakıp yıkan Goth istilaları dönemine denk gelir. Trakya üzerinden gelen Goth'lar, M.S. 261'de Hellespontus'un düşmesiyle Troas bölgesine girmiş, Ilium ve Aleksandria Troas'ı yağmalamıştır²⁹. Bu saldırı daha sonra güneye yönelmiş, sikke buluntuları ve yazıtlardan anlaşıldığı üzere Smyrna, Ephesos, Miletos, Didyma gibi kentler de çok ciddi zarar görmüştür³⁰. Bölgede aynı dönemde gömülmüş iki definenin daha bulunması Smintheion'un da Troas'taki tüm kentler gibi bu istiladan etkilendiğini kanıtlamaktadır³¹.

Smintheion Definesinin yansıttığı dönem olan Roma İmparatorluk Dönemi ile bağlantılı arkeolojik ve tarihsel verilere değinmek gerekirse, ilk olarak tapınağın yaklaşık 1 km batısında yer alan Karşılar Tepe mevkiindeki nekropol alanını anmak gerekir. 1989-1990 yılları arasında burada gerçekleştirilen kazılarda 3 ayrı yapım tekniği gösteren toplam 33 adet mezar gün ışığına çıkarılmıştır. Bu mezarlardan bazılarının üstü pişmiş toprak levhalarla, bazılarının ise taş plakalarla örtülmüş ve etraflarının taşlarla çevrilmiş olduğu görülmüştür. Bazılarının etrafı taş ile çevrilmiş olup, üstü açıktır. Bu mezarlıkta ele geçen kemik, seramik, kandil, cam gibi küçük buluntulardan bu nekropolün Geç Hellenistik Dönemden M.S. 3. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır³².

Ayrıca Smintheion ile Colonia Augusta Troadensium (Aleksandria Troas)'u birbirine bağlayan Kutsal Yol'un üzerinde bulunan

Buluntularını içeren ayrı bir çalışmaya konu olacaktır.

²⁷ Burnett 1995, 165-168 ; RPC II, 139, no 896-897.

²⁸ Bellinger 1961, A428-A465. Definde yer alan sikkeler arasında Gallienus'un tek başına hükümdarlığını sürdürdüğü döneme tarihlendirilmesi gereken hiç bir sikke bulunmamakta, aksine ön yüzde Valerianus veya Gallienus'un büstü bulunan sikkelerin hepsi Valerianus Gallienus'un ortak hükümdarlık yaptığı dönem darplarına işaret etmektedir. Colonia Augusta Troadensium'un Gallienus'un hükümdarlığından darp ettiği sikkeler ikonografik açıdan farklıdır.

²⁹ Tenger 1999, 170-171. Geç Gallienus sikkeleri : Bellinger 1961, A 465-A467.

³⁰ Salamon 1971, 124. Smintheion Roma Dönemi yol haritalarında Aleksandria ile Assos arasındaki durak noktası olarak karşımıza çıkar: Riel 1997, T 39/5-7, 190.

³¹ Aslan 1971, 43-44 ve Macdonald 1987, 158-160.

³² Özgünel 2001, 66-71. Nekropol kazılarında çıkan cam buluntular üzerine gerçekleştirilen çalışmanın ilk sonuçları Gençler 2004; kandiller Tüzün 1997 ve Sigillata seramikler ise Akyürek 1992'de incelenmiştir.

Tuzla Ovası'nın üzerindeki köprü de bu bağlamda önem kazanır. Tuzla Çayı'nın yatak değiştirmesi nedeniyle bugün gerçek işlevinden uzak bir konuma düşse de, 1986-1987 yılları arasında yapılan kazı ve restitüsyon çalışmalarıyla bu köprü M.S. 2-3. yüzyıla tarihlenir. Ayrıca Miletos ile Didyma arasında en erken dönemlerden beri kullanıldığı bilinen kutsal yolun, Aleksandria Troas ile Smintheion arasında da bulunduğunu desteklemektedir³³.

Smintheion'da bu döneme ait olarak bulunan veya Smintheion ile ilgili epigrafik kaynakların sayısı da fazladır³⁴. Apollon onuruna düzenlenen Smintheia (Σμίνθεια) veya Smintheia Pauleia (Σμίνθεια Παύλεια)³⁵ oyunları Troas Bölgesinde olduğu gibi Khersonesus'da (Thrakia) da kutlanmaktaydı. Smintheion'da ele geçen bir yazıtta pankreasçı-boksör Pergamus oğlu Pergamus'un Smintheia Oyunlarından zaferle çıktığı belirtilmektedir³⁶. Ayrıca M.S. 3. yüzyılda eser vermiş Menander Rhetor çok kalabalık ziyaretçisi olan Smintheion'da fiziksel güçlerin ve edebi yeteneklerin gözler önüne serildiği festivalden bahseder³⁷. Aynı dönemde Kutsal Alana dikilmiş heykellerin de varlığı bilinmektedir³⁸. Bunların arasından bir tanesi dikkat çeker. Kaidesinin üzerindeki yazıttan, ismi belli olmayan bir Apollon Smintheus rahibinin, Kutsal Alanda bir heykelle onurlandırıldığı ve hatta bu rahibin ἱερεὺς τῶν σεβαστῶν, yani İmparatorluk Kültünün

rahibi görevini üstlendiği anlaşılmaktadır³⁹. Yazıtta rahibin hangi Roma imparatoruna ait bir kültün rahibi olduğu belirtilmese de, Alexandria Troas ile beraber kendisi için önemli olan tanrı Apollon'a ait Kutsal Alan'a özel bir ilgi göstermiş olan Roma imparatoru Augustus'un olduğu düşünülebilir⁴⁰. Bir başka yazıtta ise hem μελῶν ποιητής, hem de προφειτής görevini üstlenen C. Caius Secundus Proculus'un heykelinin Smintheion'da bulunduğu belirtilmektedir⁴¹.

Troas *Synoikisis*'inden sonra önemi artan, M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında ünlü mimar Hermogenes'in eseri tapınağı ile ünlü Smintheion Kutsal Alanı'nın kazıları, kamulaştırma işlemlerinin hızlanması ile yeni bir döneme girmiştir. Yeni kazılar, definesinin de yansıttığı gibi Smintheion ve Aleksandria Troas'ın en parlak dönemi olan Roma İmparatorluk Döneminin bir çok karanlık noktasına ışık tutacaktır.

Dr. Zeynep Çizmeli-Öğün,

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya

Fakültesi Arkeoloji Bölümü

06100 Sıhhiye/ Ankara

e-mail : ogun@humanity.ankara.edu.tr

³³ Özgünel 2001, 58-63. Fakat belki de bulunduğu arazinin bir tarım bölgesi olması nedeniyle, yapılan kazılar sırasında köprünün iki tarafında da kutsal yol izine rastlanamamıştır.

³⁴ Smintheion'da 19. yüzyıldan itibaren görülmüş, bulunmuş veya kazılar sayesinde günışığına çıkarılmış yazıtların tümü Riel 1997'de ele alınmıştır. Bu yazıtların içerisinde Riel 1997, I 11, 41, 43, 49, 52-54, 64-64a, 67-68, 112, 126, 177 Roma Dönemine, I 190 ise Bizans Dönemine aittir.

³⁵ Riel 1997, I 52 ve I 54, 82-84.

³⁶ Riel 1997, T 39-18, 193.

³⁷ Riel 1997 T39-19, 193-194.

³⁸ Riel 1997 I 41, 75 ; I 43, 76 ; I 49, 80 ; 52-54, 82-83.

³⁹ Riel 1997 I 41, 75.

⁴⁰ Yazıt M.S. erken 1. yüzyıla aittir. Görkay 1999, 22, dn. 47.

⁴¹ Riel 1997 I 43, 76-77.

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1** Hamaksitos Sikkesi
- Resim 2** Aleksandria Troas Sikkesi
- Resim 3** Smintheion Definesinin Buluntu Yeri
- Resim 4** Smintheion Definesi, Restorasyon Öncesi
- Resim 5** Smintheion Definesi, Restorasyon Sonrası
- Tablo 1** Smintheion Definesinin Kentlere Göre Dağılımı
- Tablo 2** Smintheion Definesi. Augusta Troadensium Sikkelerinin İmparatorlara Göre Dağılımı

KAYNAKÇA

- Akalın 1999 A. G. Akalın, *Troia Bölgesinde Hellenistik Synoikisis'e Değın Sosyal Politik Gelişim*. Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi (1999).
- Akalın 2003 A. G. Akalın, "Troas Synoikisis'i", *Tarih Araştırmaları XXI* 33 (2003) 1-16.
- Akyürek 1992 E. Akyürek, "Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios", *Asia MS Band VIII Studien zum Antiken Kleiasien II* (1992) 125-165.
- Arık 1991 F. Ş. Arık, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgını", *Tarih Araştırmaları XV* 26 (1991) 27-57
- Aslan 1996 M. Aslan, "A Third Century A.D. Hoard of Bronzes, principally of Alexandria Troas": R. Ashton (ed.), *Studies in Ancient Coinage from Turkey* (1996) 43-44.
- Bellinger 1961 A.R. Bellinger, *Troy The Coins*. Troy Supplementary Monograph 2 (1961).
- Burnett 1995 A. Burnett, "The Earliest coins of Colonia A. Troas": U. Peter (ed.), *Stephanos Nomismatikos Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag* (1995) 165-168.
- Cook 1988 J.M. Cook, "Cities in and around the Troad", *BSA LXXXIII* (1988) 8-19.
- Daux 1965 G. Daux, "Les couronnes du Troyen Cassandros", *BCH LXXXIX* (1965) 498-502.
- De Witte 1858 J. De Witte, "Apollon Sminthien", *RNum* (1858), 1-51.
- Foss 1990 C. Foss, "The Persian in Asia Minor and the end of Antiquity": C. Foss (ed.) *History and Archaeology of Byzantine Asia Minor* (1990) 1-27.
- Foss 1996 C. Foss, "Lycia in History", *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor* (1996) 3-37.
- Gençler 2004 Ç. Gençler, "Smintheion Camları Üzerine Ön Rapor": Z. Çizmeli-Öğün-T. Sipahi-L. Keskin (yay. haz.) *I-II. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu. Anadolu / Anatolia Ek Dizi No. 1/ Supplement Series Nr.1* (2004) 61-74.
- Görkay 1999 K. Görkay, "A Podium Temple in Alexandria Troas. 1997 Campaign. Preliminary Report", *AsiaMS Band XXXIII Die Troas. Neue Forschungen III* (1999) 5-25.
- İlyada Homeros, *İlyada* (Çev. A. Erhat-A. Kadir) (1984).
- Le Rider 1999 G. Le Rider, "Numismatique Grecque. Etude du monnayages hellénistiques des villes du Bosphore, del Propontide méridionale et de l'Asie Mineure de Nord-Est": E. Papaefthymiou, F. De Calatay Athènes (eds.), *Etudes d'Histoire monétaire et financière du Monde Grec. Ecrits 1958-1998, Vol.I* (1999) 325-340.
- Lightfoot 2002 C. S. Lightfoot, "Byzantine Anatolia: Reassessing the numismatic evidence", *Rnum 158* (2002) 229-239.
- Macdonald 1987 D.J. Macdonald, "A Greek Imperial Hoard of Alexandria Troas", *NumChron 147* (1987) 158-160.
- Morrisson 1994 C. Morrişson, "Monnaie et finance dans l'Empire Byzantine X-XIVs.": *Monnaie et finances à Byzance : analyses, techniques* (1994) 261-315.
- Morrisson 2002 C. Morrişson, *Antik Sikkeler Bilimi. Nümismatik*. (Çev. Z. Çizmeli Öğün) (2002).
- Özgünel 2001 C. Özgünel, *Smintheion. Troas'ta Bir Kutsal Alan* (2001).
- Öztepe 2003 E. Öztepe, "Smintheion'dan Bir Grup Pişmiş Toprak Heykelcik", *Belleten LXVII* (2003) 77-92.
- Pullan 1882 R. P. Pullan, *Antiquities of Ionia IV* (1882).
- Pullan 1915 R. P. Pullan, *Antiquities of Ionia V* (1915).
- Ricl 1997 M. Ricl, *The Inscriptions of Alexandria Troas* (1997).
- Robert 1926 L. Robert "Notes d'Epigraphie Hellénistique", *BCH L* (1926) 501-510.

Smintheion Kazıları Sikke Buluntuları

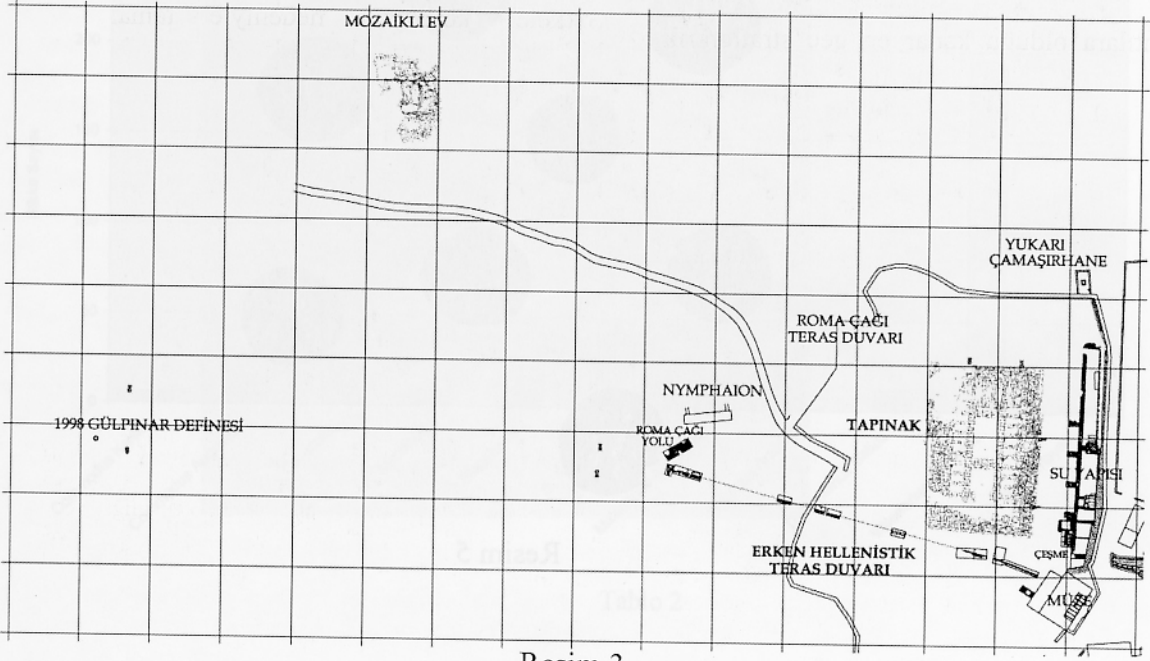
- Robert 1966 L. Robert, *Monnaies Antiques en Troade* (1966).
- RPC I M. Amandry-A. Burnett-Pere Pau Ripolles, *Roman Provincial Coinage Volume I, From the Death of Caesar to the Death of Vittelius (44 BC to AD 69)* (1992).
- RPC II M. Amandry-A. Burnett, *Roman Provincial Coinage II, From Vespasian to Domitian (AD 69-96)* (1999).
- Salamon 1971 M. Salamon, "The Chronology of Gothic Incursion into Asia Minor", *Eos. Commentarii Societatis philologicae polonorum LIX* (1971) 109-139.
- SNG Mün. *Sylloge Nummorum Graecorum München, Staatliche Münzsammlung München, XIX. Heft: Troas-Lesbos* (1991).
- SNG Tüb. *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland: Münzsammlung der Universität Tübingen. 4. Heft: Mysien-Ionien* (1989).
- SNG v.Aulock *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Sammlung von Aulock, Tome XVI-XVII. Nachträge II-III: Mysien-Troas-Aeolis* (1967).
- Spratt 1856 T. A. B. Spratt, *Transactions of the Royal Society of Literature of the United Kingdom 2. Ser.V* (1856).
- Taşlıkloğlu 1963 Z. Taşlıkloğlu, *Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar* (1963).
- Tenger 1999 B. Tenger, "Zur Geographie und Geschichte der Troas", *Asia MS Band. XXXIII. Die Troas Neue Forschungen III* (1999) 103-180.
- Tüzün 1997 B. Tüzün, "Les Lampes de Smintheion", *Anatolia Antiqua V* (1997) 167-185.

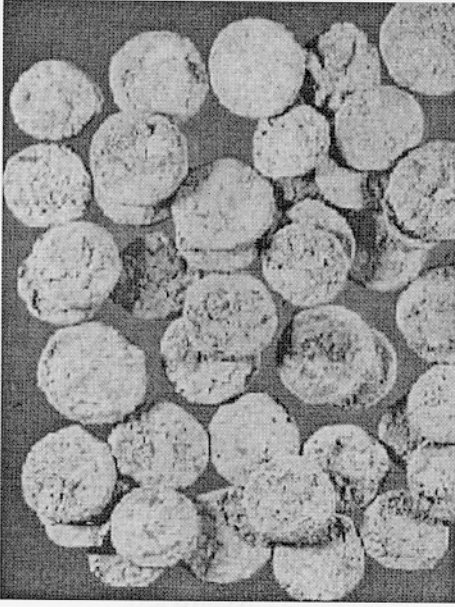
Resim 1

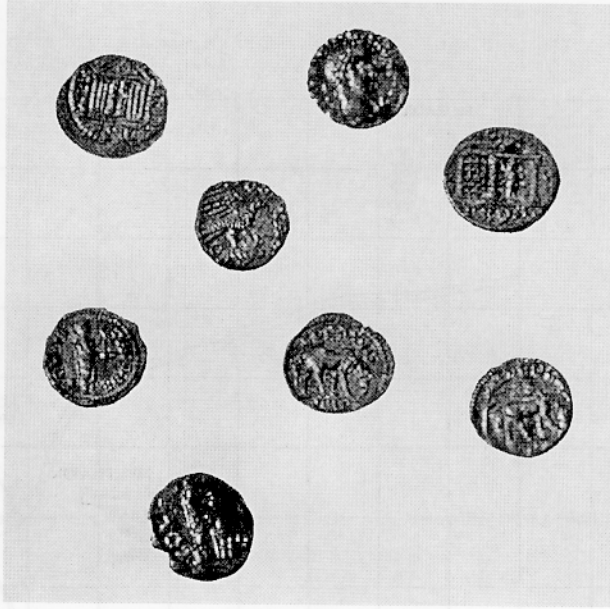
Resim 2

Resim 3

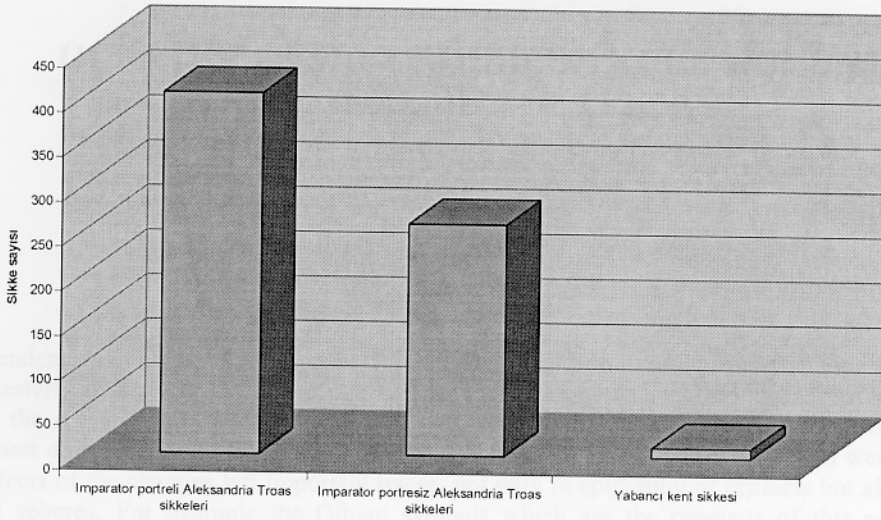

Resim 4

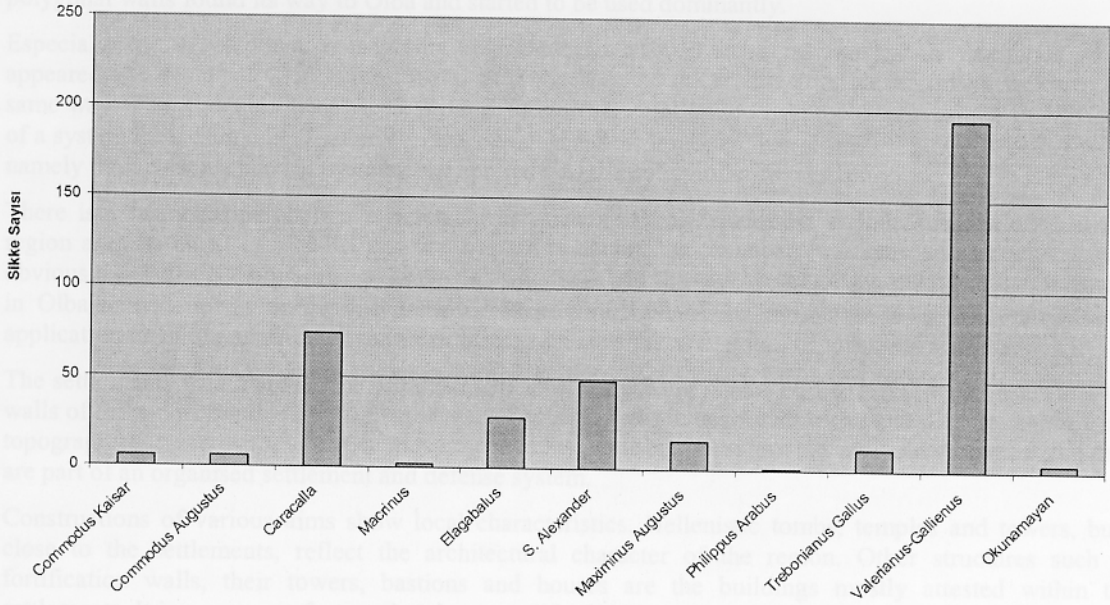
Resim 5

Smintheion Definesinin Kentlere göre dağılımı

Tablo 1

Ön Yüzde Bulunan İmparator Portreleri

Tablo 2